მინის ნივთები სამშვილდედან

თვალაძე შოთა,
საქართველოს უნივერსიტეტი
shota.ug.tvaladze@gmail.com

DOI: https://doi.org/10.62343/arch.2019.8

საქართველოში აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალის მიხედვით მინის ნივთები ძვ.წ III ათასწლეულიდან მოყოლებული, ახ. წელთაღრიცხვის XIV საუკუნემდე უწყვეტად გვხვდება როგორც სამარხეულ ინვენტარში, ისე ნამოსახლართა და ნაქალაქართა კულტურულ ფენებშიც. კითხვაზე თუ სად არის მინა პირველად გამოგონილი, სამეცნიერო წრეში ჯერ კიდევ სხვადასხვა პასუხები არსებობს. ზოგი ამ გამოგონებას ფინიკიელებს მიაწერს, ზოგი ეგვიპტელებს, თუმცა არსებობს განსხვავებული ვარაუდიც, რომ ეს აღმოჩენა არა ერთ ადგილას, არამედ სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ხალხებში მოხდა [უგრელიძე, 1961, 3].

ისტორიული ქალაქი სამშვილდე (სურ. 1) მდებარეობს ქვემო ქართლში, თეთრი წყაროს რაიონში, სოფელ სამშვილდესთან. ქალაქი სტრატეგიულად ძალზე ხელსაყრელ ადგილას არის განლაგებული. იგი აღმართულია მდინარეების: ჭივჭავისა და ხრამის/ძვ. ქცია/ შესაყართან ამოზიდულ მაღალ, დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ წაგრძელებულ კონცხზე, რომლის დამრეცი ფერდობები სამი მხრიდან მიუდგომელია.

სურ. 1.

კონცხის ზედა პლატო სიგრძით 3 კმ-მდეა. სიგანით კი გაცილებით ვიწროა 100-150 მ. მასზე ცნობები შემონახულია როგორც ქართულ ისე უცხოურ, კერძოდ კი სომხურ წყა-

როებში. სამშვილდის ისტორიის კვლევისას ნარატიულ წყაროებთან ერთად, ფასდაუდებელ ინფორმაციას გვაწვდის არქეოლოგიური მასალაც, რომელთა კვლევის საფუძველზე ცხადი ხდება, რომ ამ ისტორიულ ტერიტორიაზე ადამიანი უძველესი დროიდან სახლობს.

2012 წლიდან დღემდე სამშვილდის არქეოლოგიურ კვლევას აწარმოებს საქართველოს უნივერსიტეტის სამშვილდის არქეოლოგიური ექსპედიცია (ხელმძ. პროფ. დ. ბერიკაშვილი). კვლევების პირველ ეტაპზე მიმდინარეობდა კარტოგრაფიული სამუშაოები, განახლდა ტოპოგრაფიული რუკა და განთავსდა ნაქალაქარის ყველა ძირითადი უძრავი ობიექტი. 2013-2014 წლებში არქეოლოგიურად იქნა შესწავლილი სამშვილდის წმინდა გიორგისა და „პალატის“ ეკლესიები, რომლის დასრულების შემდგომ საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოსა და სიძველეთა დაცვის ფონდის ერთობლივი ძალებით მოხერხდა ამ ორი ძეგლის რესტავრაცია [სამშვილდე, 2014]. 2015-2016 წლებში არქეოლოგიური კვლევები მიმდინარეობდა ნაქალაქარის აღმოსავლეთ ნაწილში, კერძოდ სამეფო უბნის ციხესიმაგრეში და სიონის ტაძრის მიმდებარე ტერიტორიაზე. 2015 წლის სამშვილდის არქეოლოგიურ ექსპედიციას დაემატა გეოფიზიკური კვლევები [ოდილავაძე და სხვ., 2015, ექსპედიციის ანგარიში]. 2016 წლიდან პალინოლოგიური, ოსტეოლოგიური და ანთრო-პოლოგიური კვლევები [ყვავაძე, ბერიკაშვილი და სხვ.,2016, ექსპედიციის ანგარიში]. 2017 წლიდან ექსპედიციას დაემატა კიდევ ერთი განსხვავებული სპეციფიკის მეცნიერება პალეობოტანიკა, რომელმაც კიდევ უფრო გაამდიდრა სამშვილდის შესახებ არსებული ინფორმაცია [ყვავაძე და სხვ., 2017, ექსპედიციის ანგარიში].

2012-2017 წლებში სამშვილდის ნაქალაქარზე წარმოებული არქეოლოგიური კვლევის შედეგად აღმოჩენილია, მრავალფეროვანი კერამიკის, ლითონის, ქვისა და მინის ნივთები [ბერიკაშვილი და სხვ., ექსპედიციის ანგარიშები, 2012-2017].

წარმოდგენილ სტატიაში შევეხებით მხოლოდ მინის ნივთებს. აღმოჩენილი მინის ფრაგმენტები, მრავალფეროვანია, კერძოდ: მინის სამაჯურები, სარკმლის მინა, სასმისი, მძივი, ბოთლი და ა. შ. აღმოჩენილი მასალა, ძირითადად, იყოფა ორ პერიოდად XI - XIII სს და XVIII - XIX სს [ბერიკაშვილი, 2017].

XII - XIII საუკუნეებში ფართოდ ვრცელდება და ვითარდება მინის წარმოება. ამ პერიოდის მინის ნივთები აღმოჩენილია: თბილისში, დმანისში, რუსთავში, ნატბეურში და ა.შ [უგრელიძე, 1961, 13]. შუა საუკუნეების საქართველოში, მინის სამკაულებიდან ერთერთი ყველაზე გავრცელებული იყო სამაჯურები. ისევე როგორც ბეჭდები, სამაჯურებიც ნაკეთები იყო ფერადი მინისგან. სამშვილდის ნაქალაქარზე აღმოჩენილია სხვადასხვა ტიპის მინის სამჯურები.

სამშვილდის ნაქალაქარზე აღმოჩენილი მინის სამაჯურები წარმოდგენილია ფრაგმენტების სახით. უკლებლივ ყველა სამაჯური წრიული ფორმის უნდა ყოფილიყო. ზოგი სამაჯური სავარაუდოდ რკალშეკრული უნდა ყოფილიყო, რადგან ემჩნევა გადაბმის ადგილი, რომელიც წარმოდგენილია მცირედ დაბრტყელებულად და წიბოიანად. (სურ. 2) გარდა ამისა, გვხვდება სადაზედაპირიანი, მრგვალგანივკვეთიანი, აგრეთვე წვრილადგრეხილი მრგვალგანივკვეთიანი ფრაგმენტებიც (სურ. 3). აღმოჩენილი სამაჯურის ფრაგმენტები მრავალფეროვანია: დიდი რაოდენობით გამოირჩევა შავი შეფერილობის, გარდა ამისა არის ლურჯი, მსხვილი, სადაზედაპირიანი, ყვითელი, წვრილი, გრეხილი და წითელი. აღნიშნული ნივთები დათარიღებულია XI – XIII სს [ბერიკაშვილი, 2017, 59 – 62].

სურ. 2.

სურ. 3.

მინის სამაჯურებთან ერთად საინტერესოა სარკმლის მინა (სურ. 4). სამშვილდეში აღმოჩენილი სარკმლის მინის ფრაგმენტებიც დათარიღებულია XI – XIII სს. ამგვარი ტიპის მინები აღმოჩენილი არის შუა საუკუნეების ხანის სასახლის ნადარბაზევში, რუსთავში ნაეკლესიარსა და გეგუთის სასახლის ნანგრევების კვლევის დროს, წრომის ტაძართან, ორბეთის საწარმოში და ა. შ. [უგრელიძე, 1961, 10]. სარკმლის მინათა ამგვარი ნაირსახეობა და გავრცელების არეალი მიანიშნებს იმაზე, რომ შუა საუკუნეების საქართველოს სამშენებლო ხელოვნება სწრაფად ვითარდებოდა. სამშვილდეში მოპოვებული სარკმლის მინები სხვადასხვა ფერისაა, გვხვდება შავი, მუქი და ღია მწვანე, მოწითალო ფერები. სამშვილდის ნაქალაქარზე წარმოებული არქეოლოგიური

კვლევის შედეგად გამოვლენილი სარკმლის მინები აღმოჩენილია, მხოლოდ შიდა ციხეში მიმდინარე სამუშაოების დროს. ხოლო რაც შეეხება მინის სამაჯურებს ისინი გვხვდებოდნენ როგორც შიდა ციხეში, აგრეთვე სიონის უბანზეც.

სურ. 4.

სურ. 5.

ადრე, შუა და გვიან შუა საუკუნეების ხანის მინის ჭურჭელი ერთმანეთისგან განსხვავდება, როგორც მინით ასევე მოყვანილობითაც. შუა ფეოდალური ხანის ჭურჭელი უფრო მრავალგვარი და დახვეწილია. არის ფიალისებრი სადა, ასევე შედარებით მაღალი სასმისები, ძირ-ქუსლზე მდგომი მაღალი სასმისები (სურ. 5). სამშვილდის ნაქალაქარზე აღმოჩენილი მინის სასმისის ფრაგმენტები თარიღდება XI – XIII სს. [იქვე]. მ. ჩხატარაშვილი შუა საუკუნეების მინის ნაწარმში დანიშნულებით გამოყოფს ხუთ ჯგუფს, რომელთაგან თითოეული თავისუფალი ბერვითაა დამზადებული: სუფრის ჭურჭელი

(სასმისები, სურები, ბოთლები, სამარილეები); პირის საფარეშო და სააფთიაქო ჭურჭელი; მათარა; ლამპარი; შიბაქი [ჩხარტიშვილი, 1978, 35]. ზემოთ დასახელებული მინის ნაწარმიდან, სამშვილდეში ამჟამად აღმოჩენილია მხოლოდ სასმისებისა და ბოთლის ფრაგმენტები.

XVIII – XIX საუკუნეებით დათარიღებული მასალა წარმოდგენილია რამოდენიმე მწვანე მასიური ბოთლის ნამსხვრევების ფრაგმენტებისაგან და გამჭვირვალე ჭიქის ნაწილებისგან.

მინის ნაწარმის მიღება შესაძლებელი იყო სხვადასხვა მეთოდის გამოყენებით. საქართველოში აღმოჩენილი მინის ნაწარმი ძირითადად დამზადებული იყო ჩამოსხმით, თავისუფალი ბერვით, ორნამენტიან ან გლუვ ყალიბში ჩაბერვით. შემკობისათვის გამოყენებული იყო როგორც ცხელი, ასევე ცივად დამუშავების ხერხი.

როგორც ვხედავთ განვითარებულ შუა საუკუნეებში მინის ნაწარმი გამოირჩევა მრავალრიცხოვნებითა და მრავალფეროვნებით: ჭურჭელი, სამკაული, სარკმლის მინა და ა.შ რაც ადასტურებს იმდროინდელი საქართველოს ეკონომიკურ სიძლიერეს. დმანისში, თბილისსა და რუსთავში მინის წარმოებას მრავალი მკვლევარი ვარაუდობდა [ჩხარტიშვილი, 1978, 68]. სამშვილდეში მიმდინარე არქეოლოგიური კვლევების შედეგად აღმოჩენილი მრავალფეროვანი მინის სახეობიდან გამომდინარე, არაა გამორიცხული რომ შემდგომმა კვლევებმა ნაქალაქარზე აღმოაჩინონ მინის წარმოების კერა, რომელიც შეუერთდება აღნიშნულ ძეგლთა ჩამონათვალს, რადგან არ არის გამორიცხული, რომ ასეთი ფართობის მქონე ქალაქს, თავის დროზე, ჰქონოდა საკუთარი სხვადასხვა დანიშნულების მქონე სახელოსნოები [კერამიკის, ლითონის და ა.შ], რადგან ისტორიული წყაროების მიხედვით ჩანს, რომ სამშვილდე განვითარებული შუა საუკუნეებიდან წარმოადგენს უკვე მჭიდროდ დასახლებულ ქალაქს.

ბოლო წლებში განხორციელებული არქეოლოგიური კვლევების შედეგად აღმოჩენილი ნივთებიდან დიდი რაოდენობით გამოირჩევა X-XIII საუკუნეებით დათარიღებული სხვადასხვა სახის საყოფაცხოვრებლო ნივთები მათ შორის მინის ნაწარმი, რომელიც აღმოჩენილი მასალის დაახლოებით 5% შეადგენს. მინის ნივთებიდან გამოირჩევა სამაჯურის ფრაგმენტები, ჭურჭლის ძირის ფრაგმენტები, და პირგვერდები.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბერიკაშვილი, დ. (2017). *არქეოლოგიური გათხრები სამშვილდეში (2015-2016 წლის მასალები).* თბილისი.

ბერიკაშვილი, დ., გაბუნია, გ., გაგოშიძე, გ., ცირამუა, ს., (2012-2017). *სამშვილდის არქეოლოგიური ექსპედიციის ანგარიშები. საქართველოს უნივერსიტეტი.* თბილისი.

სამშვილდე. (2014). ისტორიულ-არქეოლოგიური პროექტი. რედ. დ. ბერიკაშვილი. თბილისი.

უგრელიძე, ნ. (1961). *მინა ძველ საქართველოში.* თბილისი. საბჭოთა საქართველო.

უგრელიძე, ნ. (1963). *ნატბეურის მინის საწარმო*, მასალები საქართველოსა და კავკასიის არქეოლოგიისთვის, III. თბილისი.

ჩხატარაშვილი, მ. (1978). *მინის ჭურჭელი შუა საუკუნეთა საქართველოში.* თბილისი.

ჭილაშვილი, ლ. (1970). *ქალაქები ფეოდალურ საქართველოში.* ტ. II. თბილისი.

ილუსტრაციების აღწერილობა

1. სამშვილდის კონცხი.
2. მინის გრეხილი სამაჯურის ნატეხი.
3. მინის გრეხილი სამაჯურის ფრაგმენტი.
4. სარკმლის მინის ფრაგმენტი.
5. მინის სასმისის ძირი.

Glass items from Samshvilde

Tvaladze Shota,
The University of Georgia
shota.ug.tvaladze@gmail.com

Summary

According to the archaeological findings discovered in Georgia the glass items from the 3rd millennium BC until XIV century BC, consecutively can be seen as well as in the grave inventory also in the settlements and former cities cultural layers. The question where the glass is first discovered still has different answers among scientist. Some of these inventions are attributed to the Phoenicians, some to the Egyptians, but there is a different assumption that this discovery happened not in one exact place but at different times in different peoples.The historic city of Samshvilde is located in Kvemo Kartli, in the village of Samshvilde, in Tetri Tskaro region. The city is located strategically in a very profitable location. It is standing on the high cape at the meeting points of rivers Chivchava and Khrami / old. Qtsia /. This cape is stretched from the west to the east and its crust slopes are unscalable on the three sides. The upper plateau of the cape is 3 km long. The width is much less - 100 - 150 m long. Findings about Samshvilde has been preserved not only in Georgian but also in foreign sources, in particular Armenian sources. During the study of Samshvilde history, together with narrative sources, in- valuable information is provided with archaeological materials. On the basis of which it is clear that in this historic territory people have been living since ancient times.

Since 2012, archaeological excavations of Samshvilde is conducted by University of Georgia Samshvilde Archaeological expedition. At the first stage of the research the cartographic works were undertaken, the topographic map was updated and all the main static object of the city was located. In 2013-2014 the churches of St. George and the “Chamber” of Samshvilde were studied archaeologically and then by the help of the National Agency for Cultural Heritage Preservation and the Fund of Antiquities Protection was able to renovate these two monuments. In the years 2015-2016 archaeological studies were conducted in the eastern part of the city, namely in the Royal District Fortress and in the adjacent territory of the Sioni Cathedral. The geophysical surveys have been added to the 2015 Samshvilde archaeological expedition. Since 2016 Palynological, Osteological and Anthropological studies have been added. Since 2017, Paleobotany, another science-specific science, has been added to the expedition, which has further enhanced information about Samshvilde.

From 2012 to 2017, during the archaeological survey of Samshvilde city was founded various ceramics, metal, stone and glass items. In the article we will discuss only glass items. Discovered glass fragments are diverse: glass bracelets, glass windows, cups, bead, bottle and etc. Discovered material is mainly divided into two periods XI-XIII century and XVIII-XIX century.

Glass industry is widely spread and developed in XII - XIII centuries. The glass items of this period are found in: Tbilisi, Dmanisi, Rustavi, Natbeuri and so on. In the feudal Georgia, bracelets were one of the most common glass jewels. Just like the rings, the bracelets were made of colored glass. Different types of glass bracelets are found in former city of Samshvide.

Glass bracelets found in the Samshvilde palace are presented as fragments. All the bracelet should be circular. Some of the bracelets were supposedly to be coated, as they were considered a place to cross the area, which is presented as a little bit slippery and fatty. There are also round, simple, thin twisted, multy crossed fragments, fragments of smooth bracelets that are different colors and are dated XI - XIII century.

Along with glass bracelets is a window glass. Glass fragments found in Samshvilde are dated XI - XIII century. These kinds of glasses were found during the researches in the medi- eval old palace Nadarbazevi, also in the ruins of the old church in Rustavi and the Geguti palace, at Tsromi Cathedral, Orbeti, and so on. Such a variety of window glass and the spread area indicates that the art of feudal Georgia was rapidly developing. The windows glass obtained in Samshvilde are different colors, black, dark and light green, reddish colors.

Early, middle and late feudal glassware differ from each other as well as the glass also by shape. The middle feudal vessels are more plentiful and refined. There are bowl liked glasses, also cups on the heel. Fragments of glass cups found on the Samshvilde settlement are dated back to XI - XIII century. Mari Chkhatarashvili sets out the five groups in the medieval period of glass meditation, each of which is made up of free air-blast: tableware (cups, jugs, bottles, salt pots); cosmetic and pharmacy vessels; water jug, torch, urine drainpipe. Only glass and bottles fragments have been found in Samshvilde.

Glass production was possible by using different methods. Glassware found in Georgia was mainly made with casting, free air-blowing, blowing into ornamental or smooth mold. For decorating was used both hot and cold processing method.

As we can see in the Middle Feudal Ages, the glassware is distinguished by its numerous and diversity: vessels, jewelry, windows glass and so on. That confirms Georgia's economic strength of that time. Many researchers suspected glass production in Dmanisi, Tbilisi and Rustavi. Current archaeological studies have uncovered a variety of glass, so it is possible that further research in the excavations might detect the place of glass industry, After that it will join the Heritage list, because is not excluded that the city with such an area had its own different workshops at its own time, as the historical sources indicate that Samshvilde was well developed and densely populated city from the Middle ages. It is proved with archaeological studies conducted by Simon Janashia National Museum of Georgia, in 1968 and also by the archeological expedition of the Samshvilde in 2013-2017. As a result of archeological studies carried out in recent years, a variety of household items, including glassware, dating to X-XIII centuries, representing about 5% of the material discovered. Fragments of bracelets and bottom parts of the dishes are distinguished glass items.

Description of illustrations

1. Samshvilde Cape.
2. The fragment of twisted glass bracelet.
3. The fragment of twisted glass bracelet.
4. The fragment of glass.
5. The fragment of glass vessel